

ОТНОВО ЗА СЪДБАТА НА КОНЮНКТИВНИЯ ФУТУРУМ В ИСПАНСКИЯ ЕЗИК

Мария Китова-Василева
(Нов български университет)

El presente artículo está dedicado a la suerte del futuro de subjuntivo español. Esta forma extraordinaria, inexistente en latín, es atestiguada en romance castellano desde sus mismos orígenes y al principio debió de ser una de las formas subjuntivas de máxima envergadura y frecuencia de empleo.

Su aparición, su desarrollo y su paulatina pérdida constituyen uno de los problemas más discutidos en la hispanística moderna. Se discute asimismo el problema de cuál o cuáles han sido las formas sustitutas del futuro de subjuntivo en los diferentes contextos sintácticos.

1. Кратка предистория

Ако тук си поставим за цел да изложим различните гледни точки и опити за обяснение на предполагаемата дихотомия между класическия и народния латински език, ще повторим всичко, което вече е известно във връзка с този проблем. Целта ни е различна. Достатъчно е да посочим, че споделяме мнението на В. Веененен (1963: 4), според когото класическият (литературният) и народният (разговорният) латински език заедно с романските езици представят отделни фази в развитието на един-единствен език, чийто произход трябва да се търси в далечната епоха на диалектното раздробяване на праиндоевропейския.

Известен и често коментиран факт е почти пълната липса на писмени документи, които биха могли да ни дадат повече или по-малко ясна представа за същността на говоримия латински език, наричан още „простонароден” (*sermo vulgaris*). Той ни се представя като хипотетична организация на предполагаеми

форми и стойности, като набор от „тенденции” (Мейе, 1931: 239) в състояние на начален развой, които по-късно ще кристализират в романските езици.

Основните процеси в развитието на латинския език през вековете се подчиняват на стремежа на говорещите към по-опростен и експресивен начин на изказване чрез използване на аналитични структури, които се възприемат като по-изразителни. Аналитичният изказ предполага раздробяване на дадена езикова единица на ядрените ѝ елементи: така се разкрива вътрешната организация на съответната структура. В процеса на аналитичната психична дейност мисълта се движи от абстрактното към конкретното, от общото към частното, от неразбираемостта към разбираемостта. По природа всяка аналитична структура е по-ясна, по-конкретна и по-изразителна.

Този повече или по-малко осъзнат стремеж подготвя почвата за извършване на радикална промяна в системата на латинския език, чиито наследници ще се развиват в руслото на езиковия аналитизъм. Склонността към аналитичен езиков изказ се проявява първоначално сред по-необразованите представители на римското общество, лишени от финия селективен усет на аристократите, владеещи литературния език на епохата. Като отхвърлят недостъпното и сложното, говорещите всекидневния народен латински език (вж. Реферовска, 1966: 141) проправят пътя за постепенното налагане на система от аналитичен тип. Процесът със сигурност е съществувал в латентно състояние още в недра на праиндоевропейския. Тези са, според нас, извънезиковите фактори с психологически, исторически и социален характер, които предизвикват замяната на синтетичната система на латинския език със система от аналитичен тип. Освен екстралингвистичните фактори несъмнено съществуват и други, свързани с вътрешната организация на самата езикова система. „Чистият” синтетизъм, т.е. възможността за изразяване на отношенията между елементите на равнището на изречението *само* чрез *граматични морфем* (именни или вербални флексии), не е бил присъщ, според Тронски (1953: 94), на нито един индоевропейски език. В продължение на цялата история на развитието на латинския език е съществувала и възможността паралелно с граматичните окончания да се използват служебни думи (най-вече предлози), доуточняващи характера на синтактичните отношения. Трябва

да се има предвид също така, че елементите, изграждащи всяка езикова система, се намират в динамично равновесие. В процеса на функционирането на даден език

отделни негови части се оказват предразположени в различна степен към изменения. Тази вътрешна неустойчивост, присъща на самата езикова система, е свързана с неравномерното разпределение на функционалната тежест между отделните ѝ звена... В пределите на всяко равнище се забелязва ясно изразена тенденция към системност, към пропорционалност на измененията; в известна степен именно тя предопределя необходимостта от настъпването на серия промени, свързани с измененията на едно от звената на системата (Алисова и др., 1987: 81)¹.

Нещо подобно е настъпило в недрата на късния латински език: различни явления с формално-функционален характер са тласнали развитието на системата към аналитизъм. В резултат от прехода латинските склонения са се „сринали“, а падежното изразяване на отношенията между елементите на изречението е било заменено с употребата на аналитични предложни конструкции. Измененията, засегнали първоначално именната система, са „разчупили“ синтетичното единство на латинския език: в резултат от пробива аналитичният начин на изразяване се е разширил и постепенно е обхванал и глаголната система.

В сферата на латинската модално-темпорална система преходът към аналитизъм се забелязва в частичната или пълна промяна на някои структури: паралелно със загубата на отделни синтетични темпорални форми възникват нови перифрастични конструкции (глаголни словосъчетания), които постепенно ще се превърнат в нови аналитични темпорални форми. Употребата на глаголни словосъчетания с модален или аспектиален характер, чиито значения първоначално са се различавали от тези на съответните синтетични форми, се забелязва през всички етапи от еволюцията на латинския език. Все пак за разлика от именната, латинската глаголна система до голяма степен запазва синтетичния си характер. Общ за всички романски езици, преходът към аналитизъм засяга в различна степен отделните езикови подсистеми: в сравнение с именната, глаголната подсистема е доста по-слабо засегната от прехода към аналитизъм, който се проявява почти незабележимо на равнището на местоименната подсистема.

---

¹ Всички цитати от чуждестранни автори са преведени на български език от авторката на статията.

От тази гледна точка заслужава да се отбележи един факт, добре известен на романистите. Според руските езиковеди (вж. Катагощина и др., 1972: 332), съотношението между синтетичните и аналитичните глаголни структури е различно в различните романски езици: най-силно засегната от прехода към аналитизъм се оказва глаголната система на езика, говорен на о. Сардиния, докато най-„изостанали” в това отношение са португалският и испанският език. Фактът е многозначителен и внушава интересни идеи. На първо място той ни кара да допуснем, че системите на различните субстратни езици, подчинени от латинския език по време на налагането му в различните римски колонии, са влияели по различен начин и в различна степен за приемането или за забавянето на прехода към аналитизъм. Като се има предвид, че португалският и испанският споделят доста сходни характеристики, свързани с прехода към аналитизъм, смятаме, че вероятно става дума за явление, проявило се на иберийска почва. Трябва да се отчитат социално-политическите, културните и езиковите особености, характерни за Иберийския полуостров, който от край време съществува като специфичен микрокосмос, отделен от останалия романски свят: може би не е трудно именно от тази гледна точка да се предприеме опит за обяснение на езиковия „консерватизъм”, свързан със специфичните обстоятелства, при които са се формирали езиковите полуостровни ареали.

Хипотезата за влиянието на местните иберийски езици върху темпото и степента на налагане на езиковия аналитизъм се подкрепя от хронологията на римските нашествия. Няма съмнение, че през многовековното си развитие самият латински език е носел в себе си кълновете на прехода към аналитизъм. Според Родригес Адрадос (1972, т. II, гл. IX : 475–547), класическият латински език е бил по-слабо синтетичен в сравнение с изходния индоевропейски прототип. Това обяснява защо още през докласическия период в произведенията на Плавт (III–II в. пр.н.е.) се откриват наченки на различни перифрастични конструкции, които, векове по-късно, ще се превърнат, ако не в основа, то поне в модел за образуване на аналитични глаголни словосъчетания.

Хронологията на романизацията и фактът, че самият латински не е престанал да се развива през вековете, разделящи периода на възникването на

първата римска провинция от периода на завладяването на последната територия, подсказват, че езикът, отнесен от римските легиони на о. Сардиния – една от най-рано романизираните територии, и латинският, отнесен векове по-късно в Дакия, всъщност *вече са били различни езици*. Ето защо буди учудване степента на аналитизъм на глаголната система на сардинския език². Може да се предполага, следователно, че факторите, допринесли за засилването на прехода към аналитизъм в сардинския не са свързани толкова с характеристиките на архаичния латински език, наложил се на острова, колкото, че тези фактори навярно имат извънсистемен характер и може да са свързани с латентни субстратни влияния. Нещо подобно се е случило и на Иберийския полуостров, чиито субстратни езици, част от които имат неизяснен досега неиндоевропейски произход, създават благодатна почва за изграждане на различни хипотези³.

---

² Много учени възприемат сардинския като най-консервативен във фонетично отношение романски език. Това е напълно естествено, защото Сардиния е първата романизирана латинска провинция.

³ „Езикът (група езици), назован с термина «иберийски», притежава собствена писменост (с финикийски произход) и не принадлежи на нито едно индоевропейско езиково подсемейство. Става дума за твърде древен език, съществувал на Иберийския полуостров. Обгърнат в дълбока тайна поради невъзможността да се преведат езиковите му паметници (въпреки че напоследък се постигна значителен успех при тълкуването на писмените му знаци), иберийският език винаги е привличал интереса на историците. [...]. И наистина, като оставим настрана някои индивидуални тълкувания, каквито никога не липсват, съществуват няколко принципа, които се споделят от повечето учени; тези принципни положения позволиха да се постигнат известни успехи при разчитането на документите. Сред споменатите учени видно място заема Юрген Унтерман с неговите *Monumenta Linguarum Hispanicarum* (1974-1997), благодарение на които сега знаем много повече за езиковата ситуация в средиземноморския ареал и близките до него региони. [...]. Във всички случаи е важно да се подчертае, че учените отчитат възможността иберийският да не е бил единственият, който се е говорел на цялата територия, където са открити писмените доказателства; смята се, че по-скоро става дума за език посредник, при това за общ културен посредник, използван за връзка с други области на територия, където не е бил единственият говорим език (Хавиер де Ос 1993). [...]. От своя страна, древният език на баските, чието влияние по всеобщо мнение се е разпростирало от двете страни на Пиринеите, като е обхващало съвременната Страна на баските и Навара, е бил обект на различни същностни реконструкции, които позволяват да се определи по-точно характерът и разпространението му. Това е единственият език, оцелял след налагането на латинския на територията на Испания; оцелява и след романизацията, и след контактите си с неолатинските езици; няма съмнение, че е играл ролята на субстрат в някои зони на разпространение на кастилския и романския около Пиринеите, както и ролята на постоянен адстрат на кастилския в продължение на два века. Фактически езикът на баските е единственият остатък от неиндоевропейски език в Западна Европа. В древността той е бил доста по-широко разпространен, макар че има разминаване по въпроса за точните граници на разпространението му. Днес знаем със сигурност, че древният аквитански, говорен в северните части на Централните Пиринеи и в долината на Аквитания, всъщност е бил езикът на баските. Това се доказва в серия изследвания, започнати от Люшер, продължени от Лафон, Каро Бароха и Мичелена и завършени от Горочатеги (1984). Потвърждава го ономастичният корпус, събран от последния автор, както и други по-късни разработки. [...]. По този начин става ясно, че в миналото езикът на баските е обхващал зоната на Пиринеите, разпростирал се е на север до р. Гарона и на юг до р. Ебро... Във всички случаи е граничел, както на север, така и на юг, с езици с келтски произход (галски и келтиберийски), което го превръща в зона на рецепция и

Може да се предполага, че част от местните иберийски езици, чиито структури са се различавали коренно от структурата на индоевропейските езици, са изиграли ролята на своеобразна преграда пред процеса на промяната на езиковия тип. От тази гледна точка е възможно да се потърси някакво смислено обяснение на иберийския феномен. За съжаление то не би могло да има солидна научна основа, докато не се реши проблемът за произхода и структурата на палеоиберийските езици, залегнали в основата на сложния и хетерогенен езиков пласт, върху който по-късно ще се наложи латинският суперстрат.

Кога е променил езиковия си тип латинският език? Според Тронски (1953 : 268-269) липсват доказателства, че през периода IV–V в. от н.е. латинският вече е притежавал аналитичен характер: анализът на литературните произведения от епохата доказва предимно синтетичната му структура. Тук се налага да направим едно уточнение. Фактът, че в литературните творби не се откриват следи от аналитични конструкции не бива да се приема като безспорно доказателство за характера на езиковата система. Може да се предполага, че заложеният в литературните текстове нормативен език е прикривал истинското състояние на разговорния латински. Съществуват текстове [напр. *Peregrinatio ad loca sancta* (IV в.)], чийто анализ ни кара да приемем с известни резерви част от твърденията на Тронски. Цитираният руски учен смята, че преходът към аналитизъм се проявява след разпадането на Империята, и добавя:

разпространение на келтски адстратни елементи. Колкото до тартесийски език, смята се, че такъв език е съществувал в крайния полуостровен юг, но тъй като не се знае нищо за структурата и характеристиките му, не се поставя и въпросът за субстратното му влияние” (Еченике Елисондо 2000, без стр.). Тартés (лат. *Tartessus*, исп. *Tartessos*) е древен [град-държава](#), съществувал в Южна Испания през първото хилядолетие пр.н.е. Според легендите градът е основан от [тартесийците](#) – [етруски](#) от [морските народи](#) от Мала Азия. „Основано около 1200 г. пр.н.е., Тартес е кралство, чиято история все още е забулена в тайна. По време на най-големия си разцвет се разпростираше в южната част на Иберийския полуостров от р. Тахо до р. Сегура, а на север граничело със Сиера Морена. Поради липса на археологически доказателства остава неизвестно мястото, където се е намирала столицата Тартесос. [...] Богатството на кралството се свързва с изобилните залежи от сребро и други минерали, с благоприятния климат и плодородието на почвата, годна за отглеждане на лозя, маслини и жито – основа за изхранването на средиземноморските народи. Политическата организация на Тартес е била по-развита от тази на останалите иберийски народи – обособена държава, оглавявана от монарх, със собствен главен град-столица. Обществото било разделено на класи или касти – богати търговци, земевладелци, средна класа и роби”. <<http://personal.us.es/fcojose/brevehistoria.htm>> (Прочетено на 29.01.2016).

Това, разбира се, не означава, че по онова време в езика не са се натрупвали аналитични елементи и че не са се подготвяли процесите, които ще завършат едва след отделянето на романските езици (Тронски, цит.съч. : 268-269).

Латинският език наследява от индоевропейския опростена, но несиметрична глаголна система, чиито структури, според повечето изследвачи, първоначално не са изразявали „време“. Формите на латинските „времена“ (в двете основни наклонения) са изградени на принципа на противопоставянето на две основи – сегашна (*infectum*) и минала (*perfectum*), свързани с изразяването на аспектиални стойности. Както подчертава Басолс де Климент (1948: 294), „в началото т.нар. времена на глагола са изразявали не време, а аспект или начин на протичане на действието“. Това е така, защото, според Родригес Адрадос (1972), индоевропейската глаголна система е била преобладаващо аспектиална и се е характеризирала с отсъствие на специални форми за изразяване на граматичното „време“. В праиндоевропейския са съществували различни глаголни основи, чиято функция е била свързана с представянето на глаголния процес като *продължително* или като *завършено* действие. Лишен от значения като *продължителност* или *завършеност*, каквито са притежавали, напр., *презенсът* и *перфектът*, индоевропейският *аорист* е бил неутрален спрямо останалите два члена на тройната аспектиална опозиция.

При отделянето на латинския като самостоятелен език, индикативният му перфект поглъща и стойностите на индоевропейския аорист. Синкретизмът ще предизвика съществени промени в рамките на глаголната система. На първо място, благодарение на сливането на перфекта с аориста, от латинската глаголна система ще отпаднат голям брой глаголни основи, свързани преди това с тройната аспектиална опозиция. На тяхно място ще се появят нови, призвани вече да изразяват *темпоралност*, а това ще доведе до отпадането на аспекта като граматична категория, изразена чрез морфологични средства, от всички наклонения. Тези промени карат някои езиковеди да предполагат, че „извън опозицията презенс / перфект, която, между другото, е непостоянна и невинаги

ясна, категорията аспект отсъства от спрежението на латинския глагол” (Ерну, 1935: 294)⁴.

Може да се заключи, следователно, че в глаголната система на класическия латински език е протекъл обратен процес: докато праиндоевропейският (а вероятно и архаичният латински) са притежавали глаголна система, чиято основна характеристика е била свързана с *аспектуалността*, в класическия латински вече е налице система, в която преобладава категорията *темпоралност*, а времената служат и за изразяване на аспектилни стойности. Латинският перфект запазва в латентно състояние възможността да изразява неутрален аспект.

Между граматичните категории „време” и „аспект” съществуват сложни взаимоотношения. Съществува убеждението, че колкото повече обеднява способността на дадена глаголна система да изразява аспектилни отношения, толкова повече укрепва темпоралната ѝ подсистема, което доказва наличието на тясна връзка между двете глаголни категории. По този повод Молхо отбелязва следното:

Грамматичната недостатъчност на аспекта в латинския език, [...], бива компенсирана от наличието на много добре развита морфология на глаголните времена.

Трябва да се има предвид също така, че в латинския език се установява забележителна солидарност между разпадащата се аспектилна система и системата на времената, при което интензивното развитие на едната уравновесява слабостта на другата (Молхо, 1975: 123).

Еволюцията на категорията „глаголно време” би останала недоразбрана, ако – покрай *аспекта* – не се вземе предвид развитието на една друга, не по-маловажна категория – глаголното *наклонение*. На този фон изглеждат особено интересни схващанията на Молхо (цит. съч.: 75, бел. 5) относно връзките между категориите „време” и „наклонение”. Ученият обръща внимание на факта, че „наклонението, както и всичко останало при глагола, е явление с темпорален характер”. Малко по-нататък Молхо подчертава:

---

⁴ По този въпрос вж. също Басолс де Климент (цит. съч.: 294); Дьо Ла Шоце (1977 : 97-101); Тома (1938: 86), който подчертава следното: „Така, отново е налице тенденцията на латинския език да изразява преди всичко темпорална относителност, а не толкова аспект; тази тенденция се проявява по един и същи начин и в миналото, и в бъдещето”.

Глаголното наклонение ни се представя като система от времена, която се развива в мисълта ни; времето и наклонението са неразривно свързани: няма глаголно време, което се възприема като независимо от модалната си същност и, съответно, наклонението може да се възприеме само благодарение на някоя от своите темпорални обвивки (Молхо, цит. съч.: 76).

Тук няма да дефинираме понятието „наклонение”. Ще отбележим само, че между формално-функционалните инвентари на двете основни латински наклонения съществува явна несиметричност. Индикативните форми наистина «се държат» като темпорални, докато конюнктивните, „лишени от ясни темпорални стойности” (Басолс де Климент, цит. съч.: 342), имат специфично, а понякога и странно темпорално «поведение». Между презенса на конюнктива и имперфективния индикативен футурум, както и между конюнктивния перфект и перфективния индикативен футурум съществува функционална конкуренция. При анализ на функциите на конюнктивните структури се установява, че конюнктивният имперфект се е употребявал и за изразяване на следходни действия, и дори конюнктивният плусквамперфект, създаден да изразява предходност в минал план, е бил в състояние да «прескача» прага на момента на говоренето. От една страна, това обяснява формалната непълнота на подсистемата на латинския конюнктив: с хетерогенни и разнообразни значения, четирите конюнктивни форми са изпълнявали функции, отговарящи на шестте индикативни структури. От друга страна, обаче, променливата функционалност на конюнктивните форми дава основание да се предполага, че едно от слабите звена в латинската глаголна система е било свързано именно с това наклонение. И наистина, с изключение на презенса, всички останали форми на конюнктива ще отпаднат или ще претърпят дълбоки преобразувания.

Като цяло латинската глаголна система претърпява съществени промени в сферата на модалността. Фактори от формално и функционално естество довеждат до почти пълната загуба на индоевропейския *оптатив* в латинския език, чийто конюнктив запазва само отчасти стойностите на някогашното желателно наклонение. Във връзка с този процес интерес представлява мнението на Тронски (1960: 213), според когото, след опростяването на модалната подсистема, в италианските езици остават множество излишни модални структури, които по-

късно, през класическата епоха, ще бъдат формално видоизменени, адаптирани и използвани като темпорални форми.

Латинският език разполага с три наклонения за изразяване на отношението на говорещия спрямо характера на глаголното действие – изявително (*индикатив*), подчинително (*конюнктив*) и повелително (*императив*). Предвид специфичните характеристики на императива, свързан с подбудителната сфера, и способността на конюнктива да изпълнява повелителни функции, някои учени отхвърлят трихотомния характер на латинската модална система⁵.

Темпоралната подсистема на индикатива в латинския език разполага с шест времена – три от тях са изградени върху сегашната основа; други три са образувани от миналата основа:

Табл. 1: Темпоралната система на изявително наклонение (*индикатив*)

ИНДИКАТИВ		
СЕГАШНО	<i>INFECTUM</i> (сегашна основа)	<i>PERFECTUM</i> (минала основа)
	презенс: <i>canto</i>	перфект: <i>cantāvī</i>
МИНАЛО	имперфект: <i>cantābam</i>	плусквамперфект: <i>cantāveram</i>
БЪДЕЩЕ	имперфектен футурум (<i>futurum primum</i>): <i>cantabo</i>	перфектен футурум (<i>futurum secundum</i>): <i>cantāvero</i>

За разлика от индикатива, класическият латински конюнктив разполага само с четири темпорални форми – две, образувани от сегашната основа (презенс / футурум) и две, образувани от миналата основа:

Табл. 2: Темпоралната система на подчинително наклонение (*конюнктив*)

КОНЮНКТИВ		
СЕГАШНО / БЪДЕЩЕ	<i>INFECTUM</i> (сегашна основа)	<i>PERFECTUM</i> (минала основа)
	презенс: <i>cantem</i>	перфект: <i>cantāverim</i> перфектен футурум: <i>cantāvero</i>
МИНАЛО / БЪДЕЩЕ	имперфект: <i>cantarem</i>	плусквамперфект: <i>cantāvissem</i>

⁵ Гийом (1929: 47), Потие (1968: 59, § 207), Ламикис Ибанес (1969: 250, § 2.3.8.), Молхо (1975 : 75-76), Ф. Дьо Ла Шосе (1977: 102, § 2) отхвърлят идеята за модалната триада и не признават на императива статут на наклонение, равностойно на останалите две наклонения в романските езици.

Несиметричността на латинската модално-темпорална система е очевидна. Според Ерну (1914: 260), най-голямата ѝ слабост е свързана с ролята на двете основи, призвани да изразяват едновременно видо-времеви отношения. През периода III-II в. пр.н.е. категорията „аспект“ постепенно започва да избледнява.

Кои фактори предопределят дълбоките промени на конюнктивните форми? Този проблем не е доизяснен напълно. Анализът на къснолатинските литературни текстове налага неопровержим извод – сферата на подчинителното наклонение претърпява срыв. В определен исторически момент това латинско наклонение преживява дълбок упадък и, за да запази структурите си, се оказва в ролята на обикновен граматичен инструмент, свързан със синтаксиса на подчинените изречения. От друга страна трябва да се има предвид следното:

В разговорния латински език, употребата на подчинените изречения е спорадична и сравнителна бедна; [...] тя остава чужда на твърде усложнените правила за прилагане на съгласуването на времената, характерно за класическия латински език (Веененен, цит. съч.: 170).

От една страна, следователно, се сблъскваме с ограничената употреба на конюнктивните форми; от друга, в късния латински език не се спазват правилата за съгласуването на времената и наклоненията, което затруднява още повече коректната употреба на формите на конюнктива. Доказано е, че къснолатинските писатели не са владеели в достатъчна степен употребите на подчинителното наклонение и често са замествали конюнктивните форми с индикативни структури. Растящата несигурност при употребата на конюнктива намира израз, между другото, и във факта, че пишещите през къснолатинската епоха често използват конюнктивни форми, там където класиците биха употребили индикативни структури (вж. Гранжан, 1963: 95). Объркването предизвиква стесняване на функциите на конюнктивните форми, още повече, защото, както подчертава Моание (1959 : 77-79), „конюнктивът е наклонението на аморфното време с неопределена продължителност“.

Всичко това обяснява до голяма степен необходимостта от дълбока реорганизация на подсистемата на конюнктива в разговорния латински език. По причини, които вече изтъкнахме, изчезват различни класически конюнктивни

форми, а възникналото формално и функционално неравновесие изисква незабавна промяна: подсистемата на конюнктива в народния език постепенно се обогатява с нови структури – някои аналитични (като перфекта *habeam cantatum* = исп. *haya cantado*, създаден по аналогия с индикативния перфект), други, синтетични, които по произход са стари класически латински форми, модифицирани в *темпорално* и *модално отношение* (като индикативния плусквамперфект, който се превръща в имперфект на конюнктива или като перфективния латински футурум, който в испанския език ще се превърне във форма за просто бъдеще време на конюнктива) или само в *темпорално отношение* (като класическия конюнктивен плусквамперфект *cantāvissem*, който ще премине в имперфект на конюнктива > исп. *cantase*).

2. Неочакваната поява на конюнктивния футурум

Класическият латински език не е разполагал с форми за бъдеще време на конюнктива. Появата им в испанския и в португалския език (където те функционират пълноценно до днес) е едно от най-интересните и същевременно най-странни явления в глаголните системи на съответните романски езици. Не бива да се забравя, че – сам по себе си – конюнктивът е бил в състояние да изразява всички онези специфични нюанси, които би могло да предаде бъдеще време. Ето защо появата на две форми на бъдеще време (имперфективният футурум *cantare* и сложният му перфективен корелат *hubiere cantado*) изправят изследователите пред множество проблеми.

2.1. Произход на конюнктивния футурум

На първо място учените си задават въпроса *коя* или *кои* латински глаголни форми са залегнали в основата на романския конюнктивен футурум *cantare*? Езиковедите испанисти са почти единодушни по въпроса за произхода на тази форма, частично запазена в някои фразеологични словосъчетания, в правни текстове, известни с езиковия си консерватизъм, както и в някои части на съвременния испаноезичния свят. Проблемът е проследен детайлно в труда на Молина Хеновес (2015), в който, като се опира на богатата библиография, цитирана от Алварес Родригес (2001), авторката излага четирите различни тези във връзка с произхода на *cantare*.

Испанският езиковед Вейга Родригес посвещава серия изследвания на конюнктивния футурум (срв. Вейга Родригес 1989, 1991, 1992, 1993, както и богатата библиография, цитирана в трудовете му). В монографията си, посветена на формите, заместили *cantare* след отпадането му от подсистемата на испанския конюнктив, Вейга Родригес (1989 : 257-258, бел. 2) предлага подробен списък на авторите, защитаващи различни гледни точки във връзка с произхода на конюнктивния футурум, обобщава мненията им и подчертава следното:

Cantare вероятно дължи произхода си на сливането на две различни глаголни структури от системата на класическия латински език: перфективният индикативен футурум (*futurum exactum*) *amauero* и перфекта на конюнктива *amauerim*⁶, които още в класическия език са се различавали само по формите си за първо лице ед. ч.⁷. В средновековния испански език, паралелно с по-често срещания се и окончателно наложил се вариант *cantare* за първо лице ед. ч., се е употребявала и вариантната форма *cantaro*, което може да се тълкува като доказателство за двойния произход на конюнктивния футурум, както посочва още Лаусберг (1962, § 827) (Вейга Родригес 1989: 258)⁸.

2.2. Защо се появява конюнктивният футурум?

Фактори от какво естество са предизвикали появата на *cantare*? Латинският конюнктив не е имал нужда от подобна форма – само по себе си „подчинителното наклонение”⁹ е могло да изразява онези нюанси, които по принцип е в състояние да

⁶ Срв. богатата библиография, която Вейга Родригес (1989 : 258-259, бел. 2) излага в монографията си по този въпрос.

⁷ „Басолс де Климент (1948, II.1, § 123) споменава, че уеднаквяването на петте форми, различаващи се от формата за първо лице ед.ч. вече е факт по времето на Плавт: формите за трето лице мн.ч. на *-erunt*, които съвпадат с тези на перфекта, са подменени от форми на *-erint*; количествените различия в дължината на гласните не са били достатъчни, за да се избегне смесването, така че, в интерес на истината, колебанието вече е било факт в класическия език...” (Вейга Родригес 1989: 258, бел. 3).

⁸ Горезложено мнение споделя и Х. Х. Лопес Ривера (1992: 581).

⁹ „Традицията характеризира т.нар. „подчинително наклонение” (конюнктив) като глаголна категория, предназначена да изразява несигурност, вероятност, потенциално или въображаемо желание. На практика именно така го дефинира *Речникът на Кралската академия (DRAE, 1992: 1386)*, който добавя, че „се нарича по този начин, защото се употребява в подчинените изречения” [...]. М. А. Састре (1997: 15) смята, че „за конюнктива трябва да се говори като за наклонение на виртуалното и хипотетичното, предлагащо субективна оценка на действителността”, за разлика от извителното наклонение, което представлява отражение на обективната действителност. Въпреки че всички тук предложени дефиниции са валидни, те все пак са непълни описания. [...]. Не бива да забравяме, че – в сравнение с останалите романски езици – испанският конюнктив е сред глаголните наклонения, които се отличават с голямо формално и функционално богатство. Освен това в испанския език могат да се открият приложения и нюанси, които излизат извън рамките на алтернативната употреба на индикатива и конюнктива, която ни се предлага в многобройни трудове

изрази всяко бъдеще време, включително и индикативният футурум. В нито една от консултираните от нас разработки не открихме категорично мнение по този въпрос. Все пак трябва да се има предвид следното:

При езикова реконструкция на праиндоевропейската глаголна система се доказва, че тя е била лишена от специална форма за израз на предстоящи действия. В морфологията на праиндоевропейския език нуждата от представяне на бъдещи ситуации е била задоволявана чрез използването на конюнктива (Хюми, 1976: 80), нещо напълно обяснимо от логическа гледна точка: всяко бъдещо действие тепърва предстои да се извърши, поради което се схваща като хипотетично и несигурно – нюанси, изконно свързани с конюнктива, който сам по себе си е в състояние да изразява следходност.

В индоевропейските езици възможността да се изразяват бъдещи действия продължава да е свързана с конюнктивната парадигма, изградена от една страна от самия конюнктив, а от друга, от желателното наклонение (оптатив) (Хаан, 1953: 139). Макар че двете наклонения са били взаимнозаменяеми, конюнктивът вероятно се е използвал за израз на близки и по-сигурни бъдещи действия, докато оптативът е изразявал по-отдалечени във времето и, съответно, по-несигурни следходни действия. Твърде скоро обаче двете наклонения са се слели в едно, което, според Соломон (2007: 408) трябва да е внушило «идеята за създаване на самостоятелна форма за конюнктивен футурум».

[...]. Първоначално, както подчертава Хаан (1953: 148) в своя модел на праиндоевропейския език, латинският вероятно е използвал презенса и перфекта на конюнктива, за да изрази предстоящи действия; по-късно са създадени форми за бъдеще време, способни да изразяват сигурност в зоната на следходността (Молина Хеновес, цит. съч.: 12).

2.3. Защо се появява сложният конюнктивен футурум?

Какво предизвиква появата на сложната форма *hubiere cantado*, която се е употребявала изключително рядко още в средновековния испански език¹⁰? Въпреки че някои езиковеди са склонни да омаловажат фактора „симетрия” в рамките на испанската глаголна система, за нас няма съмнение, че сложните темпорални

по граматика...” (Родригес-Пинеро Алкала, 2000: 579).

¹⁰ При анализ на четири от най-представителните произведения от XIII век, а именно: *Vida de Santo Domingo* (Gonzalo de Berceo. *Obras completas*. — Brian Dutton (Ed.). Londres: Tamesis, 1967-1981: Volumen II: *Los Milagros de Nuestra Señora*. Londres: Tamesis, 1971; Volumen IV: *La vida de Santo Domingo de Silos*. Londres: Tamesis, 1978), *Libro de Alexandre* (Ed. Dana Arthur Nelson. Madrid: Gredos, 1979) и *Poema de Fernán González* (ed. Alonso Zamora Vicente. Madrid: Espasa-Calpe, 1954), Лопес Ривера (1992: 583) регистрира общо 282 случая на употреба на *cantare* и само 4 случая на *hubiere cantado*, използвани в подчинени обстоятелствени изречения за време.

форми възникват в отговор на стремежа да се поддържа равновесие между простите и сложните темпорални структури, дори и тогава, когато – от функционална гледна точка – няма особен смисъл от подобно противопоставяне¹¹.

2.4. За темпоралното значение на *cantare*

Като подчертава изрично, че езиковедите не са единодушни по този въпрос, Лопес Ривера обръща внимание на следното:

Трудовете по испанска граматика ни предлагат четири различни гледни точки във връзка със същността на *cantare*. [...]. Р. Секо (1930: 77; с. 88) [...] смята, че конюнктивният презенс *cante* и конюнктивният футурум *cantare* притежават еднакви темпорални и модални характеристики. [...]. Ученият твърди също, че различието между двете глаголни форми се дължи на факта, че презенсът *cante* се употребява в независими изречения, докато *cantare* се среща само в подчинени изречения (при това не във всички видове), където, от друга страна, може да се появи и *cante*.

Приемането на подобни постулати налага да се потърси отговор на някои нерешени въпроси. Ще трябва, напр., да се установи дали *cante* и *cantare* се изключват взаимно в някои специфични контексти, което означава, че съвпадат напълно в темпорално и модално отношение, а това би ги превърнало в обикновени функционални варианти на една и съща форма; обратно: ако се установи, че двете структури не се употребяват алтернативно, то трябва да се допусне, че помежду им има темпорална и/или модална опозиция; накрая ще трябва да се разгледа и хипотезата, че формите *cante* и *cantare* се употребяват алтернативно само в някои случаи, докато в други се противопоставят една на друга.

Не липсват и автори, които споделят предишната гледна точка, но правят още една допълнителна крачка, като отбелязват, че между презенса и футурума съществува различителен модален нюанс: без да изключват *cantare* от подчинителното наклонение, те му приписват функцията на форма, способна да изразява хипотетични, вероятни или възможни бъдещи действия. Подобна гледна точка споделят, измежду много други, авторите на *Академичната граматика на испанския език* (1931: 275; 1973: 481), Хили Гая (1961 : 183-184), Алсина & Блекуа (1975: 812) и Маркос Марин (1980 : 264-265).

Като оставим настрана факта, че подобни стойности са свързани пряко с условните изречения, в които най-често се среща *cantare*, те би трябвало да бъдат разгледани поотделно, за да се установи дали не са присъщи и на останалите конюнктивни форми.

---

¹¹ В случая имаме предвид най-вече съдбата на формата *hube cantado*, чиито функции не се различават съществено от тези на простия перфект *canté*.

Подобни затруднения възникват и в случаите, когато се твърди – както постъпва Ленц (1920: 478) –, че опозицията между *cante* и *cantare* има само темпорален характер, тъй като *cantare* притежава стойности, които не го вписват в темпоралната зона на бъдещето, а в зоната на онова, което Бельо нарича „пред-бъдеще“ („бъдеще предварително“).

Накрая не остава нищо друго освен формата *cantare* да бъде откъсната от конюнктива при това въз основа на характеристики, които по принцип нямат нищо общо нито с темпоралната, нито с модалната му принадлежност. След като отбелязва, че *cantare* не се подчинява на глаголи като *dudar* или *desear* (противно на онова, което се случва с останалите конюнктивни форми) и че постоянните му стойности са свързани с изразяването на условия или хипотези, Бельо (1847: 365) намира за подходящо да го включи в ново наклонение, което нарича „хипотетичен конюнктив“. Може би само в теоретично отношение, но подобно решение също се сблъсква с неудобството да се приеме съществуването на ново наклонение, представено само от две темпорални форми (*cantare* и *hubiere cantado*), докато останалите времена, изграждащи „общия конюнктив“, ще трябва да се използват, за да допълнят картината на темпоралните съдържания на формите за израз на възможни действия (Лопес Ривера, цит. съч. : 582-583).

Според Вейга Родригес (1989: 260), формата *cantare* наследява от непосредствения си предшественик *amaiero-amaierim* способността да изразява *едновременни* и *следходни* действия, но не и *първична предходност* – характеристика, присъща на класическите латински времена, образувани от миналата основа (*perfectum*).

[...] в късния латински език перфективният *futurum exactum* измества от подчинените изречения простия имперфективен футурум и придобива способността да изразява, като него, едновременност по отношение на действието в главното изречение без всякакъв оттенък на предходност (Басолс де Климент, цит. съч., II.1, § 124).

Що се отнася до състоянието на глаголната система в средновековния испански език, формата *cantare*

не изразява сама по себе си предходност по отношение на някакво бъдеще действие в главното изречение¹²; в този смисъл темпоралното значение на *cantare* се изравнява с

---

¹² В случая се има предвид обичайната предходност на действието в подчиненото изречение спрямо действието в главното, каквато се наблюдава в условните и темпоралните периоди, в които се употребяват конюнктивни форми.

това на простото бъдеще време; накрая, освен всичко останало, *cantare* може да изразява и сегашно действие (Бастардас Парера, 1953, § 58).

2.5. Защо изчезва конюнктивният футурум?

Кои фактори предизвикват постепенния упадък на *cantare* до почти пълното му отпадане от глаголната система на съвременния испански език? По този въпрос учените са категорични. Вейга Родригес, напр., обръща внимание на обстоятелството, че във функционално отношение *cantare* противоречи както на структурата на глаголната система, така и на синтактичната дистрибуция на класическите латински форми, от които произлиза:

От синтактична гледна точка най-забележителната характеристика на бъдещите времена на конюнктива още от самата им поява в езика се свързва с ограничената им употреба само в някои видове подчинени изречения.

[...]. Обстоятелството, че по своя генезис формата *cantare* е обвързана със синтактичните условия на хипотаксиса, ни поставя пред глаголна структура, която, както никоя друга, още в самото начало вижда ограничени възможностите си за поява в текста. Основно значение за разбиране на положението на конюнктивния футурум в глаголната система през онези периоди от развитието на езика, когато *cantare* все още функционира, както и за анализа на възможните причини и обстоятелства, довели до отпадането му, е да се разбере дали в тесните рамки на ограничената синтактична свобода формите на конюнктивния футурум са изпълнявали собствена модално-темпорална функция или, напротив, трябва да се приеме, че са функционално тъждествени с друга или други глаголни форми, които са могли да се появят в същия контекст. По този повод има особено значение фактът, посочен от автори като Блазе (1898, гл. VII) или Моание (1959), че в протазиса на условните периоди формата, произлязла от *amauero-amauerim*, се е употребявала паралелно с конюнктивния презенс *amet*, индикативния футурум *amabo* и индикативния презенс *amo*, като внимателният анализ на възможните му значения не внушава мисълта, че между изброените форми задължително съществуват някакви съществени темпорални или модални различия (Вейга Родригес 1989: 258; 263-264).

Като излага данните от анализа на обработените от него средновековни текстове, Лопес Ривера подчертава, че регистрираните форми на конюнктивния футурум са разпределени в следните видове подчинени изречения:

подчинени условни изречения (137), подчинени относителни изречения (74), подчинени обстоятелствени изречения за време (4 с *hubiere cantado* и 50 с *cantare*),

подчинени обстоятелствени изречения за начин и сравнение (6), подчинени обстоятелствени изречения за количество (5), подчинени обстоятелствени изречения за място (5) и подчинени отстъпителни изречения (3). Като начало, това доказва силното синтактично ограничение, на което е подложен конюнктивният футурум в сравнение с презенса *cante*, който не може да се употребява само в протазиса на условните изречения, въведени от съюза *si* (= ако); същевременно конюнктивният презенс се среща, освен в гореизброените шест вида подчинени изречения, още и в независими изречения, както и в подчинени подложни и подчинени допълнителни изречения, подчинени изречения за причина, за сравнение и за последица и заключение (Лопес Ривера, цит. съч.: 583).

Изчерпателният синтактичен разбор на автора, придружен от количествен анализ на видовете подчинителни съюзи в изреченията, в които се срещат формите на презенса или на футурума на конюнктива, му дават основание да заключи следното:

Нищо не пречи *cantare* да се възприеме като глаголна форма, която – освен че притежава модално съдържание, тъждествено с това на презенса на конюнктива *cante*, – обвързва, също както и *cante*, процеса със зоната на едновременността-следходността спрямо момента на речта; докато *haya cantado* и *hubiere cantado* изразяват значенията, присъщи на перфекта и, съответно, на бъдеще предварително време в рамките на подчинително наклонение (Лопес Ривера, цит. съч.: 586).

2.6. Кои форми заместват *cantare* след отпадането му от системата на испанския конюнктив?

Коя форма или форми са иззели функциите на *cantare* в подчинените изречения, като по този начин са предизвикали постепенното му отпадане от глаголната система? Лопес Ривера взема отношение и по спорния въпрос за формите-заместители на *cantare*. Според учения проблемът има две измерения. Най-напред трябва да се отговори на въпроса коя форма е заместила конюнктивния футурум извън сферата на условните изречения. По този въпрос Лопес Ривера е категоричен:

С изключение на условните изречения, презенсът на конюнктива *cante* несъмнено е глаголната форма, която испанският език започва да използва след отпадането на *cantare*. XIII век вече подсказва, че процесът на заместването е започнал: *cantare* се употребява само в седем вида подчинени изречения (в действителност, само в шест), в

три от които се среща и *cante*. От тази гледна точка изглежда, че двете глаголни форми се представят в допълнителна дистрибуция, често придружена от зони на съвпадане. Допълнителната дистрибуция е стриктна в условните и в отстъпителните изречения: *si* допуска *cantare*, но изключва *cante*, други условни съюзи се комбинират единствено с *cante*; в подчинените отстъпителни изречения се наблюдава явление, обратно на това, е присъщо на условните със съюз *si*. Зоните на съвпадане се свързват с подчинените относителни и подчинените обстоятелствени за място, в които се среща ту *cante*, ту *cantare*. В това отношение при подчинените обстоятелствени за време се забелязва паралелна употреба на двете форми: след съюзите, които предполагат следходност или едновременност, се употребяват алтернативно презентът или футурумът на конюнктива; след съюзите, които предполагат предходност, се регистрира само *cante*, а след темпорално поливалентния съюз *quando* (= когато) се използва по-често *cantare* (Лопес Ривера, цит. съч.: 589).

Вторият въпрос възниква във връзка с формата-заместител на *cantare* в подчинените условни изречения, въведени от *si*. Проблемът продължава да бъде обект на оживени дискусии. В статията си Лопес Ривера привежда данни, които по принцип подкрепят и двете хипотези за формата-заместител на *cantare* в протазиса на условните изречения:

а) идеята, че индикативният презент *canto* е заместил *cantare* се защитава още А. Бельо, както и от много чуждестранни учени като Л. Райт (1931: 108), Х. Кенистън (1937, § 31.21.), Х. Менделоф (1960), К. Поунтен (1983: 161) и Ж. Люке (1988, § V.1.1., бел. 3); сред испанските езиковеди тази идея се отстоява с особена настойчивост от Вейга Родригес (1989);

б) идеята, че формата-заместител на *cantare* е конюнктивният имперфект *cantase* се поддържа от редица авторитетни испански учени като Р. Лапеса (1942, § 97.5), С. Хили Гая (1943, § 136 и § 139), Е. Аларкос Льорак (1949), Г. Рохо & Е. Монтеро (1983) и Р. Кано Агилар (1988, § 5.2.2.3.).

За да се разбере позицията на Вейга Родригес, който защитава тезата, че формата, заместила *cantare* в протазиса на условните изречения, въведени от *si*, е индикативният презент *canto*, трябва да се познава модалната теория на този езиковед, според когото в испанската глаголна система се реализират *пет различни модални стойности*:

(а) IND Ø = индикатив + не нереалност + не несигурност

los amigos que en estos momentos *están encantados* escuchándome...

(= приятелите, които в този момент ме слушат очаровани...);

(б) IND 1 = индикатив + не нереалност + несигурност

los amigos que en estos momentos *estarán encantados* escuchándome...

(= приятелите, които в този момент навярно ме слушат очаровани...);

(в) IND 2 = индикатив + нереалност

los amigos que en estos momentos *estarían encantados* escuchándome...

(= приятелите, които в този момент биха ме слушали очаровани...);

(г) SUBJ Ø = конюнктив + не нереалност

los amigos que en estos momentos *estén encantados* escuchándome...

(= приятелите, които в този момент може би ме слушат очаровани...);

(д) SUBJ 2 = конюнктив + нереалност

los amigos que en estos momentos *estuvieran ~ estuviesen encantados* escuchándome...

(= приятелите, които в този момент можеха да ме слушат очаровани...) (Вейга Родригес 1989 : 295-301).

Цитираният испански учен тълкува по следния начин различията между гореизложените модални стойности:

Съществените различия между тези изкази са следните: (1) за разлика от примери *a*, *б* и *в*, примерите *г* и *д*, в които са употребени конюнктивни форми, изразяват по-ниска степен на конкретно познание за приятелите, за които споменава говорещият; (2) глаголните форми, употребени в пример *в* и в пример *д*, представят съответния процес като имплицитно отречен: както *estarían escuchándome*, така и *estuvieran ~ -sen escuchándome* предполагат *no están escuchándome* /= не ме слушат/ (следователно, *нереалност*, в същинския смисъл на термина); (3) пример *б* представя процеса като вероятен или несигурен, докато изказ *а* не предава нито един от характерните нюанси на останалите примери, а чисто и просто се задоволява да представи действието, изразено от глаголната форма. Тези пет значещи стойности [...] се основават върху понятия като познаване / непознаване или степени на реалност на означените процеси, поради което изглежда правдоподобно да се свържат с глаголната категория наклонение, а не с категории като време или аспект.

[...]. По наше мнение испанската модална система е изградена от пет единици с функционален характер – пет функции, дължащи се на комбинацията на модални признаци с различна стойност, при което, освен опозицията индикатив / конюнктив, трябва да се имат предвид и други опозиции, като тези, които ще наречем *нереалност / не нереалност*, която маркира положително модалните съдържания в примерите *в* и *д*, и

несигурност / не несигурност, която маркира положително съдържанието на пример б (Вейга Родригес, 1989 : 295-297).

В монографичния си труд испанският езиковед си поставя за задача да разгледа особеностите, свързани с условните изречения, въведени от съюза *si*, който неутрализира част от гореописаните модални опозиции.

Отново ще приведем примери, свързани със ситуации в сегашно време, чрез които ще докажем, че три от петте структури, отговарящи на откритите модални функции, не могат да се употребят в протазиса на условните изречения, въведени от *si*:

<i>si</i> Julia <i>está</i> ahora en casa...	IND Ø
* <i>si</i> Julia <i>estará</i> ahora en casa...	IND 1
* <i>si</i> Julia <i>estaría</i> ahora en casa...	IND 2
* <i>si</i> Julia <i>esté</i> ahora en casa	SUBJ Ø
<i>si</i> Julia <i>estuviera</i> ~ <i>-se</i> en casa	SUBJ 2 (Вейга Родригес, пак там: 307).

В посочения синтактичен контекст, следователно, функционира единствено опозицията *нереалност / не нереалност*, докато опозицията *индикатив / конюнктив* и опозицията *несигурност / не несигурност* са подложени на неутрализация.

Формалният израз на тези неутрализации е забраната за употреба на някои форми, която налага условният съюз *si*: това са онези форми, които представят модалната стойност IND Ø и IND 2 (*cantaré*, *cantaría* и съответните им сложни корелати), както и формите, които представят модалната стойност SUBJ Ø (*cante* и сложният му корелат *haya cantado*) (Вейга Родригес, пак там: 309).

По-нататък цитираният учен концентрира вниманието си върху модалните стойности на конюнктивния футурум *cantare*, който не се комбинира с форми, изразяващи нереалност:

Предварителните ни наблюдения сочат, че *cantare* спада към модалната стойност, която нарекохме SUBJ Ø, така че споделя с *cante* – форма, с която се среща в допълнителна дистрибуция в някои видове подчинени изречения – представянето на темпоралното значение *сегашно-бъдеще* в модални ситуации, свързани с не-нереалния конюнктив. Съвсем естествено е да се стигне до подобно заключение, още повече, че открай време във връзка с конюнктивния футурум и условните изречения, в които се среща, се прилагат определения като *потенциален*, *хипотетичен*, *евентуален* и други подобни; същевременно е пределно ясна невъзможността на *cantare* да изразява нюанси,

свързани със съдържанието /нереалност/ и, по-точно, с имплицитното отрицание (Вейга Родригес, пак там : 313-314).

Тези разсъждения дават основание да се отрече възможността за заместването на конюнктивния футурум в условните изречения, въведени от *si*, от формите на имперфекта на конюнктива *cantara* ~ *cantase*, принадлежащи към SUBJ 2 и призвани да изразяват именно /+ нереалност/.

3. Заключение

Езиците, както е известно, не «търпят» излишен лукс. Като икономична организация езиковата система «се стреми» да използва минимално количество строителни елементи, с които по възможност «да изгради» огромен палат. По тази причина именно в езиците няма пълни синоними; по същата причина граматичните омонимии също са обречени да изчезнат рано или късно¹³.

Употребата на конюнктивния футурум несъмнено представлява подобен езиков «лукс»: от семантична гледна точка значението на *cantare* се припокрива със значението на наклонението, към което принадлежи; от синтактична гледна точка формата *cantare* е подложена на редица ограничения и не се използва в независими, а само в някои видове подчинени изречения; от функционална гледна точка футурумът на конюнктива бива успешно замества от презенса на същото наклонение *cante* в повечето видове подчинени изречения и от презенса на индикатива *canto* в реалните условни изречения, въведени от условния съюз *si*. Тази многостранна ограниченост предопределя съдбата му – през класическия период в развитието на испанския език (XVI-XVII в.) конюнктивният футурум се среща значително по-рядко в писмения език и със сигурност отдавна е престанал да се употребява в говоримия испански език.

---

¹³ Сред времената на конюнктива в съвременния испански език се наблюдават още две граматични омонимии, представени от двете форми на имперфекта *cantara* = *cantase* и, съответно, на плюсквамперфекта *hubiera cantado* = *hubiese cantado*. Макар че проблемът излиза извън рамките на настоящето изследване, сме длъжни да споменем, че в съвременния испански език в Стария и Новия Свят се наблюдават явления, които подсказват, че не след дълго и тези граматични омонимии ще бъдат ликвидирани. Данните до момента сочат, че най-вероятно ще се наложи формата *cantara* / *hubiera cantado*: съотношението между двете форми в испанския език в Америка е 1:8 в полза на – RA формата.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Академична граматика на испанския език (R.A.E) (1931). *Gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa-Calpe.
- Академична граматика на испанския език (R.A.E) (1982). *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa-Calpe.
- Аларкос Льорак, Е. (1949). Sobre la estructura del verbo español moderno. —*Boletín de la Biblioteca Menéndez Pelayo*, 15: págs. 50-80. Posteriormente editado en *Estudios de gramática funcional del español*. Madrid: Gredos, 1980³: págs. 50-89.
- Алварес Родригес, А. (2001). *El futuro de subjuntivo. Del latín al romance*. Málaga: *Analecta Malacitana*, anejo XL.
- Алисова, Т. Б. и др. (1987). *Введение в романскую филологию*. Москва: Высшая школа.
- Алсина Франч, Х. & Х. М. Блекуа (1978). *Gramática española*. Barcelona: Ariel.
- Басолс де Климент, М. (1948). *Sintaxis histórica de la lengua latina*. Barcelona: Escuela de Filología.
- Бастардас Парера, Ж. (1953). *Particularidades sintácticas del latín medieval. (Cartularios españoles de los siglos VIII al XI)*. Barcelona: C.S.I.C.
- Бельо, А. (1988 [1847]). *Gramática de la lengua castellana. Destinada al uso de los americanos*. Con las notas de Rufino José Cuervo. (Ed. Ramón Trujillo). Madrid: Arco/Libros.
- Блазе, Х. (1898). Zur Geschichte des Futurum und des Konjunktivs des Perfekts im Lateinischen. —*Archiv für Lateinische Lexikographie und Grammatik* 2: pp. 213-243. Versión española de R. M. Espinosa Elorza: De la historia del futuro y del perfecto de subjuntivo en latín. —*Francisco Marcos Marín (ed.)*. *Introducción plural a la gramática histórica*. Madrid: Cincel, 1982: págs. 147-169.
- Веененен, В. (1963). *Introduction au latin vulgaire*. Paris: Klincksieck.
- Вейга Родригес, А. (1993). Sobre a reorganización das oposicións temporais en subxuntivo e subxuntivo irreal na diacronía do verbo hispánico. —[Ramón](#)

- [Lorenzo Vázquez \(coord.\). *Actas do XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filoloxía Románicas*, Vol. 5: págs. 435-466.](#)
- Вейга Родригес, А. (1989). La sustitución del futuro de subjuntivo en la diacronía del verbo español. —*Verba: Anuario galego de filoloxia*, No 16: págs. 257-338.
- Вейга Родригес, А. (1991). Sobre a decadencia do subxuntivo en prótases condicionais en galego e español e a subxuntivación da forma cantara. —[Mercedes Brea López, Francisco Fernández Rei \(coord.\). *Homenaxe ó profesor Constantino García*, Vol. 1: págs. 497-539.](#)
- Вейга Родригес, А. (1992). Una discrepancia en cuanto a la sustitución histórica del futuro de subjuntivo castellano. —*Verba: Anuario galego de filoloxia*, No 19: págs. 409-429.
- Гийом, Г. (1929). *Temps et verbe, théorie des aspects, des modes et des temps*. Paris: Champion.
- Горочатеги, Х. (1984). *Onomástica indígena de Aquitania*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- Гранжан, Ч. (1963 [1907]). *Introducción al latín vulgar*. Madrid: C.S.I.C.
- Де Ос Браво, Х. Х. (1993). Las sociedades paleohispánicas del área no indoeuropea y la escritura. —*Archivo español de arqueología*, Vol. 66, No 167-168: págs. 3-30.
- Дьо Ла Шоце, Ф. (1977). *Initiation à la morphologie historique de l'ancien français*. Paris: Klincksieck.
- Ерну, А. (1935). *Morphologie historique du latin*. Paris: Klincksieck.
- Еченике Елисондо, М. Т. (2000). La noción de sustrato en la actualidad y su aplicación a la historia del español. —*Revista de investigación lingüística*, No 2, Vol. III: págs. 199-224. Цит. по <<http://www.vallenajerilla.com/berceo/echeniquelizondo/sustratoespanol.htm>> (Прочетено на 06.03.2015).
- Кано Агилар, Р. (1988). *El español a través de los tiempos*. Madrid: Arco/Libros.
- Каро Бароха, Х. (1942-1943). Observaciones sobre la hipótesis del vasco-iberismo considerada desde el punto de vista histórico. —*Emérita*, 10, págs. 236-286; 11: págs. 1-59.

- Катагошчина, Н. А. и др. (1972). *Сравнительно-сопоставительная грамматика романских языков. Проблема структурной общности*. Москва: Наука.
- Кенигсбейн, Х. (1937). *The Syntax of Castilian Prose. The Sixteen Century*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ламикис Ибанес, В. (1969): Sistema verbal del español actual. Intento de estructuración. —*Revista de la Universidad de Madrid*, t. I, vol. XVIII, No 69: págs. 241-265.
- Лапеса, Р. (1981⁹ [1942]). *Historia de la lengua española*. Madrid: Gredos.
- Лаусберг, Х. (1962). *Romanische Sprachwissenschaft*. Berlin: Walter de Gruyter. Versión española de J. Pérez Riesco y E. Pascual Rodríguez. Madrid: Gredos, 1982.
- Ленц, Р. (1935³ [1920]). *La oración y sus partes. Estudio de gramática general y castellana*. Madrid: Centro de Estudios Históricos.
- Лопес Ривера, Х. Х. (1992). Aproximación al futuro de subjuntivo en el sistema verbal medieval. —*Actas del II Congreso Internacional de Historia de la Lengua española / coord. por Manuel Ariza Viguera*, Vol. 1: págs. 581-594.
- Люке, Ж. (1988). *Systématique historique du mode subjonctif espagnol*. Paris: Klincksieck.
- Люшер, Д. Ж. А. (1877). *Les Origines linguistiques de l'Aquitaine*. Impr. et lithographie Veronese.
- Люшер, Д. Ж. А. (1879). *Études sur les idiomes pyrénéens de la région française*. (Réédition: Genève: Slatkine, 1973).
- Мари-Лафон, Ж.-Б. (1841). *Tableau historique et littéraire de la langue parlée dans le midi de la France et connue sous le nom de langue romano-provençale*. Paris: Maffre-Capin.
- Маркос Марин, Ф. (1980). *Curso de gramática española*, Madrid: Cincel-Kapelusz.
- Мейе, А. (1931). *Esquisse d'une histoire de la langue latine*. Paris: Klincksieck.
- Менделоф, Х. (1960). *The Evolution of the Conditional Sentence Contrary to Fact in Old Spanish*. Washington: The Catholic University of America Press.
- Мичелена, Л. (1963). *Lenguas y protolenguas*. Salamanca: Universidad de Salamanca.
- Моание, Ж. (1959). *Essai sur le mode subjonctif en latin post-classique et en ancien français*. Paris: Presses Universitaires de France, 2 vol.

- Молина Хеновес, А. (2015). *El futuro de subjuntivo en español. Origen, uso y decadencia*. Trabajo final de grado de Estudios Hispánicos: Lengua Española y sus Literaturas. Universitat de València.
- Молхо, М. (1975). *Sistemática del verbo español. (Aspectos, modos, tiempos)*, t. I y II. Madrid: Gredos.
- Потие, Б. (1968). *Presentación de la lingüística. Fundamentos de una teoría*. Madrid: Alcalá.
- Поунтен, К. Дж. (1983). *Structures and Transformations: The Romance Verb*. London: Croom Helm-Totowa, New Jersey, Barnes & Noble.
- Райт, Л. О. (1931). The disappearing Spanish verb form in *-re*. —*Hispania*, 14: págs. 107-114.
- Реферовска, Е. А. (1966). *Истоки аналитизма романских языков. Очерки по синтаксису раннесредневековой латыни*. Москва: Изд. ЛКИ.
- Речник на Кралската академия (1992²¹). *Diccionario de la Real Academia Española (DRAE)*. Madrid: Espasa-Calpe.
- Родригес Адрадос, Ф. (1972). *Evolución y estructura del verbo indoeuropeo*, t. 2. Madrid: C.S.I.C.
- Родригес-Пинеро Алкала, А. И. (2000). Algunas reflexiones en torno al subjuntivo en español y alemán. —*Nuevas perspectivas en la enseñanza del español como lengua extranjera: actas del X Congreso Internacional de ASELE (Cádiz, 22-25 de septiembre de 1999)*, Vol. 2: págs. 579-586.
- Рохо, Г. & Е. Монтеро Картеле (1983). *La evolución de los esquemas condicionales. (Potenciales e irrealis del Poema del Cid a 1400)*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- Састре Руано, М. А. (1997). *El subjuntivo en español*. Salamanca, Ediciones Colegio de España.
- Секо, Р. (1930). *Manual de gramática española*. Ed. revisada por М. Секо. Madrid: Aguilar, 1975¹⁰.
- Соломон, Х. (2007). El futuro de subjuntivo en español. Su historia: su situación y su futuro.—*Neophilologus*, 91/3, págs. 407-421. Цит. по:

- <<http://link.springer.com/article/10.1007/s11061-007-9034-3>> (Прочетено на 24.01.2016).
- Тома, Ф. (1938). *Recherches sur le subjonctif latin: histoire et valeur des formes*. Paris: Klincksieck.
- Тронски, Й. М. (1960). *Историческая грамматика латинского языка*. Москва: Изд-во лит. на иностр. яз.
- Унтерман, Ю. (1975-1997). *Monumenta Linguarum Hispanicarum*. I: *Die Münzlegenden 1. Text, 2. Toffeln*. Wiesbaden: Ludwig Reichert, 1975; II: *Die Inschriften in iberischer Schrift aus Südfrankreich*. Wiesbaden: Ludwig Reichert, 1980; III: *Die Iberischen Inschriften aus Spanien*. Wiesbaden: Ludwig Reichert, 1990; IV, *Die Iberischen Inschriften aus Spanien*. Wiesbaden: Ludwig Reichert, 1997.
- Хаан, Е. А. (1953). *Subjunctive and Optative: Their Origins as Futures*. New York: American Philological Association.
- Хили Гая, С. (1961⁹ [1943]). *Curso superior de sintaxis española*. Barcelona: Biblograf.
- Хюми, А. (1976). *Latina pro Populo*. Boston: Little Brown and Company.